

STRUČNÁ HISTORIE STÁTŮ

MAKEDONIE

Přemysl Rosůlek

STRUČNÁ HISTORIE STÁTŮ

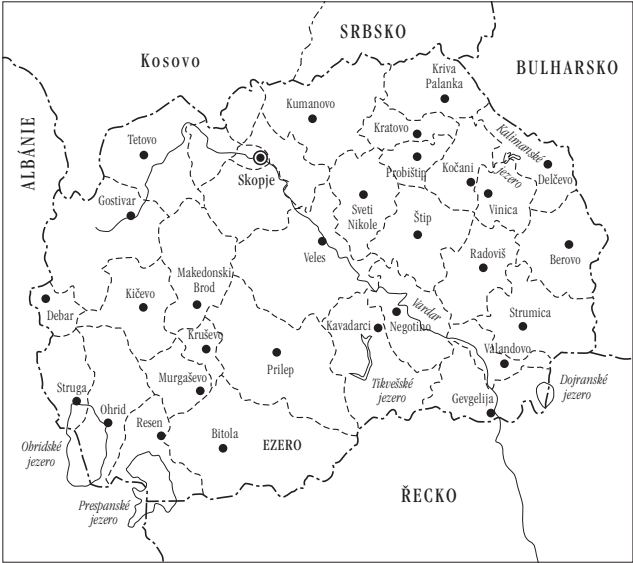
MAKEDONIE

Přemysl Rosůlek

S T R U Č N Á H I S T O R I E S T Á T Ů

Makedonie

PŘEMYSL ROSŮLEK

NAKLADATELSTVÍ LIBRI, PRAHA 2008

© Přemysl Rosůlek, 2008

© Libri, 2008

ISBN 978-80-7277-342-8

Obsah

Úvod	7
Makedonie – územní vymezení	10
Makedonie ve starověku	13
Makedonie ve středověku	20
Osmanská říše a Makedonie	25
Krise Osmanské říše	28
Národní hnutí Makedonců	30
Obyvatelstvo Makedonie	30
Pohledy na národní hnutí Makedonců	33
Počátky národního obrození Makedonců	36
Vnitromakedonská revoluční organizace	40
Makedonie v socialistické Jugoslávii (1944–1991)	45
Albánská otázka v socialistické republice	51
Na cestě k úplné samostatnosti	53
První období nezávislosti (1991–2001)	57
Nástup středo-levé vládní koalice (1992)	59
Rebelující albánská menšina	60
Řecký odpor proti Makedonii	63
Makedonie a Jugoslávie	67
Makedonie a Bulharsko	69
Makedonie a Albánie	69
Postoj ostatních států k nezávislosti Makedonie	70
Pokračování vlády levého středu (1994–98)	71
Nástup vlády pravice a nacionalistů (1998)	74
Krizový rok 2001	78
Na pokraji občanské války	78
Na cestě k mírové dohodě	81
Rámcová dohoda aneb více práv Albáncům	82
Obtížná cesta ke schválení mírové dohody	84
Postkonfliktní rekonstrukce – nový začátek (2001–2005)	87
Amnestie	87
Návrat policejních sil	88
Volby 2002 – vítězství bývalého teroristy	90
Sčítání lidu	92
Role mezinárodního společenství po konfliktu	92

Prezidentské volby (2004)	95
Další významná témata Rámcové dohody	96
Volby 2006 aneb návrat pravice	98
Závěr	103
Česko-makedonské vztahy	106
Kultura a společnost	106
Politika	109
Historická chronologie	112
Encyklopedické heslo	115
Makedonská hymna	120
Přehled představitelů moderní Makedonie	121
Tajemníci Ústředního výboru KS Makedonie	121
Prezidenti nezávislé Makedonie	121
Premiéři nezávislé Makedonie	121
Zastupitelské úřady	122
Jazyková první pomoc	123
Literatura	126
1. Internetové zdroje	126
2. Doporučená literatura	126
Seznam použitých zkratek	128

Úvod

Moderní makedonská otázka se zrodila v 70. letech 19. století. Úpadek Osmanské říše a souběžné národněosvobozené procesy na Balkáně umožnily vznik moderních států: Řecka, Srbska, Rumunska, Černé Hory a také Bulharska, které pod ochranou carského Ruska získalo rovněž území Makedonie. K této změně došlo začátkem roku 1878 na základě sanstefanského míru poté, co Osmanská říše utrpěla porážku od carské armády. Velké Bulharsko ovšem vydrželo pouze několik měsíců. V létě téhož roku západní mocnosti prosadily v přímém rozporu s bulharskými zájmy navrácení Makedonie zpět k Osmanské říši. Toto rozhodnutí Berlínského kongresu bylo ale také jen dočasné. Bulharsko usilovalo o znovuzískání Makedonie s pomocí církve, učitelů, ale i prostřednictvím ozbrojených skupin. Srbsko i Řecko měly přitom stejné ambice, ale také podobné prostředky. Makedonská otázka se tak stala otázkou krvavou a ještě více ji vyhroutil balkánské války a vznik Albánie v letech 1912–13. Tirana okamžitě vznesla územní nároky na severozápadní oblasti historické Makedonie, v nichž žijí etničtí Albánci, ale které dnes náleží Republice Makedonie (RM, též FYROM). Prakticky všechny země, které dnes sousedí s Republikou Makedonie, vznášely v nedávné minulosti teritoriální nároky na Makedonii, a proto jsou nezřídka označovány jako „čtyři vlci“. Kosovo se z perspektivy Makedonců v posledních letech stává „pátým vlkem“, neboť územní požadavky na část severozápadní Makedonie lze občas zaznamenat i z Prištiny.

Makedonie, respektive ta její část, která dnes tvoří samostatný stát, se stala svazovou republikou v rámci federativní komunistické Jugoslávie po 2. světové válce. Tehdy byli Makedonci poprvé uznáni jako národ a jejich jazyk se stal oficiálním jazykem jedné ze svazových republik. Nekontrolovatelný rozpad Jugoslávie začátkem 90. let pak výrazně přispěl k vyhlášení makedonské nezávislosti. Období samostatnosti však nebylo a dodnes není nikterak idylické. Nový stát se musel vypořádávat s nepříznivými mezinárodněpolitickými souvislostmi i se závažnými vnitropolitickými problémy, z nichž lze na-

mátkou uvést drastický pokles i tak nevalné životní úrovně obyvatelstva, vysokou nezaměstnanost, všudypřítomnou korupci, a zejména napjaté vztahy mezi většinovým obyvatelstvem pravoslavných Makedonců a početnou albánskou menšinou.

Text čtenářům nejprve stručně přibližuje vývoj na makedonském území od starověku přes středověk až do rozpadu Osmanské říše. Hranice Makedonie i význam pojmu se v průběhu historie měnily, proto je samotný začátek zaměřen na vymezení názvu. Hlavní část knihy se však zabývá problematikou současné Republiky Makedonie. Toto období v knize začíná kontroverzním národním obrozením Makedonců a uzavírá jej významná událost, kdy byl Republice Makedonie Bruselem přiznán statut kandidátské země do EU v roce 2005.

Podrobněji kniha rozebírá i problematiku vztahů Republiky Makedonie se sousedními státy v prvních letech konsolidace nového státu. Hlavním tématem tu jsou vyhrocené makedonsko-řecké vztahy (1991–95), jejichž symbolickým vyústěním je přijetí země do OSN pod přechodným názvem *Former Yugoslav Republic of Macedonia* (FYROM) – tedy Bývalá jugoslávská republika Makedonie – který vlastně platí dodnes. Také Bulharsko mělo v 90. letech problémy s uznáním makedonského národa a jazyka, a ani Srbsko pod vládou Miloševiče dlouho nejevilo ochotu uznat makedonský stát, zatímco Albánie prosazovala zájmy etnických Albánců v Makedonii. A když už se vztahy se sousedními zeměmi začaly zlepšovat, kosovská krize a statisíce albánských uprchlíků v plné síle odhalily největší slabinu Makedonie – vztahy většinového makedonského obyvatelstva s velmi početnou albánskou menšinou. Ačkoliv se kromě etnických Albánců v zemi nachází celá řada dalších menšin jako Srbové, Turci, Romové, Arumuni, Bosňáci a Torbeši, jejich procentuální podíl na celkové populaci stejně jako vliv na „velkou“ politiku makedonského státu je – na rozdíl od albánské menšiny – nevýznamný.

Další kvalitativně odlišná etapa začíná v roce 2001, kdy Makedonii sužoval šestiměsíční konflikt mezi bezpečnostními silami státu a albánskými ozbrojenci z tzv. Národně osvobozenecké armády (NLA) na severozápadě země. Tuto krizi se podařilo relativně rychle zažehnat díky energické diplomatic-

ké intervenci mezinárodního společenství (EU, NATO, OBSE). Konflikt ukončily podpisy makedonských a albánských politických představitelů pod mírovou smlouvou známou jako *Rám-cová dohoda*, která výrazně zlepšuje postavení albánské menšiny v zemi. Naplňování dohody v následujících letech ale bylo doprovázeno komplikacemi, neboť Makedonci mají pocit, že ztratili svůj národní stát a Albáncům ustoupili příliš. Albánce navíc podezírají, že jim nejde o lidská práva, ale o odtržení západních území. Na druhé straně etničtí Albánci nezřídka *Rám-covou dohodu* chápou jen jako první krok k dalším dohodám, které ještě více zlepší jejich postavení v Republice Makedonii.

V současné době se zdá, že přece jenom svítá na lepší časy. Makedonie má naději, že se v dohledné době stane členskou zemí NATO, i když tomu klade Řecko vážné překážky (tvrdí přitom, že jde pouze o název země!), a usiluje i o členství v EU. Ovšem nelze zapomínat, že Makedonie je i nadále vystavena celé řadě rizik, které brzdí přehnaný optimismus, od korupce přes organizovaný zločin až ke kosovské otázce.

Makedonie – územní vymezení

Jaké je nejvhodnější kritérium pro definování geografických hranic etymologického pojmu Makedonie? Historické, etnografické či snad hranice současné Republiky Makedonie? Vzhledem ke komplikovanému historickému vývoji i neobyčejně pestré demografické struktuře obyvatelstva regionu bude určení makedonské hranice vždy nepřesné, a to jak podle jednoho z výše uvedených kritérií, tak i na základě jejich syntézy. Pravděpodobně nejcitovanější kartograf Makedonie Henry Robert Wilkinson trefně poznamenal, že není snadné najít dva odborníky, kteří by se shodli na přesném vytyčení hranic Makedonie. Ve skutečnosti byl zeměpisný význam pojmu Makedonie v rozličných obdobích od antiky až po současnost různý. O Makedonii a Makedoncích se vyjadřovali již řečtí učenci Ptolemaios a Hérodotos. Ptolemaios považoval území Makedonie za oblast mezi Šar Planinou a pohořím Rodopy. Hérodotos zase jako otec historie již zaznamenal počátky starověkého makedonského státu.

Pojem Makedonie se objevil v 7. století před n. l. Z antického období pocházejí dvě pověsti o původu názvu. Podle jedné verze je název odvozen od mytického vladaře Makedona, jenž byl údajně synem boha Dia a Thie. Druhou variantou je, že Makedon byl synem Aiola, otce Helénů. Podle historika Jana Rychlíka má název slova *Makedonia* zřejmě řecký původ. *Makednós* znamenalo vysoký a Řekové tak označovali horské oblasti na severu. Podle jiného zdroje antická legenda označovala Makedonce za tak velké lidi, že když upadli, tak nemohli vstát bez pomoci. Takže i v tomto případě je *Makednós* synonymem pro velkého člověka.

Při vyslovení slova Makedonie se čtenáři nejspíše vybaví starověký státní útvar, který se za panování Alexandra Makedonského, respektive Velikého rozprostíral od Jaderského moře až k Hindikúši a povodí řeky Indus (323 před n. l.). Ještě před expanzí k této slavné starověké říši se Makedonie rozprostírala severně od Thesálie, západně od Thrákie a východně od Ilýrie, tedy v oblasti dnešního severního Řecka a jižní

Makedonie. Původně se jednalo o oblast severně od poloostrova Chalkidiki, zejména povodí řeky Vardar. V období vlády Alexandrova otce Filipa II. (vládl 359–336 před n. l.), který byl vlastním strůjcem rozkvětu makedonského státu a pozdějších výbojů, pojem Makedonie geograficky představoval teritorium sahající na západě až k Jaderskému moři, tedy na území současné Albánie, a na východě zasahující do území dnešního Bulharska až za řeku Mesta.

Již zmiňovaná územní expanze a Makedonská veleříše nepřežila svého tvůrce Alexandra Velikého. Po jeho smrti se říše zhroutila a vojevůdcovi generálové a nástupci (diadochové) si ji rozdělili. Samotná Makedonie se přitom pod vládou Antigonovců scvrkla na území nedosahující ani rozlohy Makedonie Filipa II. a zmítána vnitřními konflikty nedokázala efektivně čelit vnějším nepřítelům.

V první polovině 2. století před n. l. – po sérii válek – byla Makedonie pohlcena Římem. Římskou provincií *Macedonia* se stala v roce 148 před n. l. Římané k ní připojili také Épeiros a Ilýrii, takže Makedonie se znovu rozprostírala od Jaderského moře v oblasti dnešní Albánie přes současnou Republiku Makedonie a Chalkidiki na východ, kde zahrnovala rovněž rozsáhlé oblasti dnešního severního a středního Řecka. V rámci Byzantské říše existovala Makedonie jako *thema* (provincie) přibližně v jihovýchodní části současného Bulharska.

Po pádu Byzance název Makedonie prakticky vymizel z map, a pokud byl vůbec kdy zmiňován, tak spíše odkazoval na slavnou říši Alexandra Velikého.

V období, kdy byla dnešní Makedonie součástí středověkého bulharského anebo srbského státu, nebylo makedonské území přesně definováno. V období Osmanské říše byla Makedonie součástí *Rumelie*, jak osmanští Turci souhrnně nazývali evropské državy.

Makedonie vstoupila do obecného povědomí až díky zvýšenému zájmu západoevropských cestovatelů o antické Řecko v období renesance. Změny na mapách 19. století již zohledňovaly probouzení a vývoj jednotlivých národních hnutí na balkánském poloostrově. Na nejvýznamnějších etnografických mapách Balkánu před rokem 1878 je Makedonie zakreslena jako území obývané Bulhary. Většina evropských zdrojů

operuje s termínem Makedonie v souvislosti s územím o rozsahu 25 000 čtverečních mil. Pro Osmanskou říši ale pojem Makedonie stále nepředstavoval významný teritoriální faktor, název Makedonie nebyl dokonce povolen. Na základě územní reformy byla Makedonie roku 1864 rozdělena mezi *vilájety* Skopje (Ushkub), Bitola (Monastir) a Soluň (Thessaloniky). V úředním jazyce Osmanů se tedy ani nadále nehovořilo o Makedonii, nýbrž o třech vilájetech (*vilâyet-i selâse*).

Na základě územních změn roku 1878, kdy se Makedonie nejdříve stala součástí Bulharska, aby byla následně navráćena zpět Osmanské říši, byla Makedonie državou „nemocného muže na Bosporu“ obklíćenou kromě Řecka také nově vzniklými národními státy, Srbskem a Bulharskem, které si svorně brousily zuby na budoucí snadnou kořist.

Makedonie tak začala do obecného povědomí pronikat až mnohem později, a to po založení teroristické Vnitromakedonské revoluční organizace (VMRO) roku 1893 a po Ilindenském povstání proti Osmanům roku 1903; to se také nazývá Kruševské, a to podle města, kde proběhlo a následně byla vyhlášena republika – první na Balkáně.

Snad nejvýstižněji lze Makedonii označit – a zároveň v souladu s moderními dějinami i rozčlenit – podle jejího rozdělení po balkánských válkách (1912–13), kdy bylo území Makedonie rozděleno mezi Bulharsko (**Pirinská Makedonie**), Řecko (**Egejská Makedonie**) a Srbsko (**Vardarská Makedonie**).

Hranice současné Republiky Makedonie (RM/FYROM) jsou přitom totožné s hranicemi svazové Makedonie v rámci bývalé federativní Jugoslávie – Lidové republiky Makedonie (LRM) z let 1946–63 a Socialistické republiky Makedonie (SRM) z let 1964–91. Republika Makedonie je proto někdy také nazývána Vardarskou Makedonií, a to podle „národní“ řeky Vardar, i když hranice Vardarské Makedonie z roku 1913 zahrnovaly též části území dnešního jižního Srbska, kde byla koneckonců svazová republika Makedonie koncem 2. světové války založena.